

трансцендентної та іманентної. Простеживши еволюцію цієї проблематики в названі хронологічні періоди, ми зможемо впритул наблизитися безпосередньо до причин і витоків кримінологічної фетишизації, тотальної об'єктивації знань, зрештою – до витоків деградації традиційних форм наукового аналізу.

Шукаючи відповіді на зловбоденні для нашої країни питання, кримінологи змушені звертатися до постмодернової (ірраціональної за своєю суттю) проблематики, спровокованої добою соціальних криз, коли люди втрачають надію організувати своє життя за правилами здорового глузду. Існує поширена думка, що ірраціоналізм є своєрідною капітуляцією розуму перед складними проблемами, які ставить перед ним життя. І в цьому сенсі його часто вважають відбиттям глибоко песимістичного настрою – як певну світоглядну депресію, для якої характерний не пошук відповідей на поставлені питання, а втеча від них. Але це зовсім не так: постмодерністські ідеї не лише мають конструктивний, творчий зміст, а й здатні суттєво розширити світоглядні горизонти людини (передусім науковця!), збагачуючи її внутрішній світ цілим спектром механізмів розуміння й опанування дійсності. Ірраціональні ідеї, не заперечуючи і не дискредитує досягнення раціоналістичної думки, лише розширюють проблемне поле науки, пропонуючи нові підходи до вирішення питань онтології та гносеології, етики та естетики, методології та аксіології.

Цей новий за змістом і формою кримінологічний аналіз допомагає обґрунтувати нове і, ми переконані, цілком оригінальне розв'язання низки найважливіших для науки проблем, поміж яких можна особливо виокремити проблему кримінологічного дискурсу як поля, де змагаються духовно-культурні та цивілізаційно-прагматичні цінності, проблему деформації сучасного світогляду, зумовленого раціонально-споживацькими та ліберально-економічними тенденціями, проблему верифікації кримінологічного знання як форми ірраціонального світорозуміння, що є ефективним підґрунтям для подолання обмеженості раціоналістичного світогляду, розширюючи його гносеологічне, онтологічне й аксіологічне смислові поля.

Крім зазначених проблем, які може вирішити кримінологія майбутнього, можна вважати також створення кримінологічної світ-системи – дослідження багатовимірної будови кримінологічних явищ, обумовленої їх функціями у житті та розвитку людства, у певному соціальному просторі та соціальному часі тощо.

УДК 343.3/0.7

Сергій Миколайович ГУСАРОВ,

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
заслужений юрист України,
професор кафедри адміністративного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8136-0694>*

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ ВЧИНЕННЯ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У чинному Кримінальному кодексу України нормативно визначені різні за ступенем своєї суворості юридичні наслідки вчинення кримінально-правових заборон у сфері господарської діяльності. Провідне місце серед них традиційно посідають основні і

додаткові покарання, зокрема у вигляді штрафу (у ст. 200, 203-1, 203-2, ч. 1 ст. 204, 205-1, ч. 1, 2 ст. 206 КК), виправних робіт (ч. 1 ст. 206-2 КК), позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ч. 2, 3 ст. 201-1, 203-2, ч. 2 ст. 205-1, ч. 1, 2, 3 ст. 206, 206-2 КК), конфіскації майна (ч. 2, 3 ст. 199, ч. 2 ст. 201, ч. 3 ст. 206-2 КК), обмеження волі (ч. 2 ст. 206, ч. 2 ст. 206-2 КК), арешту (ч. 1 ст. 205-1 КК), позбавлення волі (ст. 199, 201-1, ч. 2 і 3 ст. 204, 205-1, ч. 2, 3 ст. 206, ч. 1, 2, 3 ст. 206-2 КК) тощо.

Дієвість державного реагування на прояви подібних видів кримінально-правових заборон яскраво засвідчують наступні показники офіційної статистичної інформації. Так, у 2021 р. загальна кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 199–235 КК, становила 835 осіб, з яких було засуджено до штрафу як основного покарання – 235 осіб, штрафу як додаткового покарання – 2 особи, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання – 30 осіб, конфіскації майна – 61 особа, обмеження волі – 4 особи, позбавлення волі – 24 особи [1]. Якщо вести мову про інші кримінально-правові наслідки порушення вказаних кримінально-правових заборон, то серед них провідне місце займає спеціальна конфіскація (ст. 96-1 КК). Кількість осіб, до яких вона була застосована у 2021 р., становила 41 особу [1].

Водночас доречно зазначити, що нормативна визначеність караності окремих видів кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, з одного боку, іноді не завжди відповідає основним принципам і засадам побудови кримінально-правових санкцій, вже розроблених теорією пеналізації, а, з іншого, – не позбавлена очевидних технічних прорахунків і недоліків, що, у свою чергу, навряд чи сприяє дієвості та ефективного кримінально-правового реагування на відповідні факти порушення подібних кримінально-правових заборон.

Так, скажімо, простий й особливо кваліфікований склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 220-1 КК, а саме його ч. 1 та 3, за ступенем суворості карається однаково – штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що навряд чи виправдано з позиції побудови санкцій відповідних видів складу цього кримінального правопорушення.

До цього додатково слід додати й те, що особливо кваліфіковані дії, пов'язані з порушенням порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності, караються позбавленням волі на строк до чотирьох років з *обмеженням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до десяти років* (ч. 4 ст. 220-1 КК). Подібний чином визначена загроза застосування покарання й за фальсифікацію фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи. Зокрема, такі дії караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до чотирьох років, з *позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до десяти років* (ст. 220-2 КК). При цьому положення ст. 55 КК засвідчують, що позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю у зазначеній ситуації може бути призначене як додаткове покарання лише на строк від одного до трьох років. Отже, призначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання за вчинення діянь, передбачених ч. 4 ст. 220-1, ст. 202-2 КК, на строк до десяти років є неможливим, оскільки максимальний такий строк становить лише три роки і КК не передбачає будь-яких виключень з цього загального правила, як це, до речі, зроблено законодавцем щодо випадків призначення цього додаткового покарання у справах, передбачених Законом України «Про очищення влади» або у разі вчинення кримінального правопорушення проти виборчих прав і

свобод громадянина, передбачених ст. 157–160 КК чи за окремі кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту (ст. 286-1 КК).

Більше того, санкцією ч. 1–3 ст. 204 КК у разі вчинення дій, передбачених у диспозиціях відповідних частин цієї статті, передбачена загроза застосування покарання у вигляді: 1) штрафу від п'яти тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією та знищенням незаконно виготовлених товарів; 2) позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років з конфіскацією та знищенням незаконно вироблених або придбаних товарів, знарядь виробництва, сировини для їх виготовлення; 3) позбавлення волі на строк від восьми до десяти років з конфіскацією майна, з вилученням та знищенням незаконно виробленої або придбаної продукції, обладнання для її виготовлення. Однак при цьому чомусь не враховано, що, по-перше, у визначеній в Загальній частині КК системі покарань відсутнє таке покарання як: а) конфіскація та знищення незаконно виготовлених товарів; б) конфіскація та знищення незаконно вироблених або придбаних товарів, знарядь виробництва, сировини для їх виготовлення; в) вилучення та знищення незаконно виробленої або придбаної продукції, обладнання для її виготовлення. По-друге, санкція ч. 2 і 3 ст. 204 КК передбачає як обов'язкове додаткове покарання конфіскацію майна. Однак, згідно з ч. 2 ст. 59 КК конфіскація майна, як відомо, встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини. Злочин, передбачений ч. 3 ст. 204 КК, хоча і є тяжким, але не є корисливим. У зв'язку з цим, можливість призначення покарання у вигляді конфіскації майна за його вчинення є сумнівним.

Щодо конфіскації та знищення незаконно вироблених або придбаних товарів, знарядь виробництва, сировини для їх виготовлення, то очевидно, що у цьому випадку йдеться про спеціальну конфіскацію (ст. 96-1, 96-2 КК). Однак, не зрозуміло чому вона передбачена саме у санкціях відповідних частин зазначеної статті 204 КК. Подібна вказівка лише вносить плутанину у правозастосовну діяльність.

Нарешті, не зрозуміла позиція законодавця у ч. 4 ст. 222-2 КК з приводу нормативного визначення того, хто є суб'єктом злочину, зазначеного у статтях 222-2 та 232-2 КК, у випадку вчинення протиправних дій юридичною особою. Річ у тім, що з позиція притягнення до кримінальної відповідальності цілком очевидно, що таким суб'єктом є фізична особа, яка хоча й самотійно або як член колегіального органу юридичної особи уповноважена на виконання функцій з представництва юридичної особи та/або прийняття рішень від імені юридичної особи та/або здійснення контролю за діяльністю юридичної особи. З позиції ж інших варіантів державного реагування на порушення кримінально-правових заборон, у тому числі з боку юридичних осіб, такі варіанти законодавцем задекларовані у розділом XIV-І Загальної частини КК «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», а тому відповідна вказівка на це у ч. 4 ст. 222-2 КК є зайвою. Водночас випадки вчинення уповноваженою особою юридичної особи кримінальних правопорушень, передбачених у ст. 222-2 та 232-2 КК, згідно зі ст. 96-3 КК не є підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру. Отже, подібне законодавче положення також певним чином вносить плутанину у правозастосовну діяльність, зокрема пов'язану із застосуванням заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

Таким чином, вищевикладене дозволяє зроби наступний загальний висновок: нормативна визначеність кримінально-правових наслідків вчинення окремих кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності зумовлює якнайскорішого перегляду та уточнення, з метою гармонізації положень як Загальної, так і Особливої частини КК та удосконалення практики їх застосування.

Список бібліографічних посилань:

1. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2021 рік: форма 6 // Судова статистика / Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvitnist_21 (дата звернення: 17.02.2022).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.01.2022).

УДК 343.92

Дмитро Володимирович ШВЕЦЬ,

*доктор юридичних наук, доцент,
заслужений працівник освіти України,
перший проректор Харківського
національного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1999-9956>*

ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КРИМІНОЛОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Одним із відомих психологічних прийомів, який широко застосовується у практиці протидії злочинності, є профайлінг, в основі якого лежить таке явище, як антиципація (передбачення), тобто сформоване уявлення про предмет, явище, результат дії в свідомості людини ще до того, як вона буде реально сприйнята або здійснена. Термін «антиципація» як спеціальна психологічна категорія був введений у психологію В. Вундтом у 1880 році як синтез простих елементів психічного при неодмінному впливі «творчих» похідних.

Антиципація, або так звана прогностична компетентність особистості впливає не тільки на розвиток особистості в цілому, але й на характер зв'язку всієї особистісної структури і життєдіяльності суб'єкта. Все це дає підстави виділити основні особливості цього феномена. По-перше, існує як властивість особистості, але актуальною вона стає лише коли розгортається як психічний процес. По-друге, формує ставлення до майбутнього, є інструментом взаємодії суб'єкта з майбутнім і може бути визначена як форма пізнання майбутнього. Отже, прогностична компетентність особистості – це полідетермінована властивість. Тому можливо припустити, що в методологічному плані вона поєднує в собі основні види детермінації: психічно-фізіологічну, феноменологічну, соціально-практичну й ситуативну. Перераховані методологічні основи дають можливість розглядати прогностичну компетентність як важливий фактор у реалізації поведінки особи.

Залежно від компонентів прогностичної компетентності виділяють такі її підструктури.

Змістдіяльності: неспецифічна (належить до розряду загальних здібностей, має «зверхдіяльнісний» характер, функціонує в багатьох видах діяльності й забезпечує моніторинг, регуляцію, управління та корекцію роботи системи окремих прогностичних процесів) і специфічна (пов'язана зі змістовним складом тієї чи іншої діяльності й характером завдань, що виконуються).

Рівні усвідомлення процесу прогнозування: інтуїтивний (характеризується низькою усвідомленістю) і рефлексивний (базується на рефлексії як властивості суб'єкта діяльності).

Способи формування прогнозу: життєвий (виникає як результат соціалізації та